लीथो

॥इतिरघुवंशटीकासंयुक्तसमाप्तम् सम्वत् १९ १९ आश्विनकृष्णअमावास्यायां ३० भौमवासरे

एवमिति· एवमनंगवाहितः कामप्रेरितोऽन्यकार्यविमुखः सपार्थिवः इंद्रियाणां सुखानि सुखकारीणि शब्दादीनि निर्विशन्ननुभवन् आत्मनोल
क्षणैः कुटजस्रग्धारणादिचिह्नैर्निवेदितान् अपमृत्युरिदानीं वर्ततइति ज्ञापितान् ऋतून् वर्षादीनत्यवाहयत् अगमयत् ४७ तमिति· प्रमत्तंव्य
सनासक्तमपि तं नृपं अन्यपार्थिवाः आक्रमितुमभिभवितुं नशेकुर्नशक्ताबभूवुः रतिरागसंभवआमयो व्याधिस्तु क्षयरोगइत्यर्थः दक्षस्य
दक्षप्रजापतेः शापाच्चंद्रमिव क्षिणोतु आकर्षयत् शापोपिरतिरागसंभवइतिअत्रदक्षः किलास्याः स्वकन्याउपेक्ष्यरोहिण्यामेवरममा
णंराजानं सोमं शशाप शापश्चाशापिक्षयरूपेणतं क्षिणोतीत्युपाख्यानं ४८ दृष्टेति· भिषजां वैद्यानामनाश्रवो वचस्यनस्थितः विधेयो

एवमिंद्रियसुखानि निर्विशन्नन्यकार्यविमुखः सपार्थिवः आत्मलक्षणनिवेदितानृतूनत्यवाहयदनंगवाहि
तः ४७ तं प्रमत्तमपि न प्रभावतः शेकुराक्रमितुमन्यपार्थिवाः आमयस्तु रतिरागसंभवो दक्षशापइव चंद्रमक्षिणो
त् ४८ दृष्टदोषमपि तन्न सोऽत्यजत्संगवस्तु भिषजामनाश्रवः स्वादुभिस्तु विषयैर्हृतस्ततो दुःखमिंद्रियगणो निवा
र्यते ४९ तस्य पांडुवदनाल्पभूषणा सावलंबगमना मृदुस्वना ॥

॥ विनयग्राही वचनेस्थितआश्रवइत्यमरः अविधेयइत्य
र्थः सदृष्टदोषमपि रोगजननादिति शेषः संगस्य वस्तु स्त्रीमद्यादिकं संगजनकं वस्तु नात्यजत् तथाहि इंद्रियगणः स्वादुभिर्विषयैर्हृतस्तुत
तश्चेत्ततस्तेभ्यो विषयेभ्यो दुःखं कृच्छ्रेण निवार्यते हि यदिवार्यते तिशेषः दुस्त्यजाः खलु विषया इत्यर्थः ४९ तस्येति· तस्यराज्ञः पांडुवद
नाअल्पभूषणा परिमिताभरणा सावलंबं वंशादिदत्तावलंबसहितं गमनं यस्याः सा मृदुस्वना हीनस्वरा राज्ञः सोमस्य यक्ष्मा राजयक्ष्मा क्ष
यरोगस्तेन परिहानिरपचयः क्षीणावस्था तत्कामयानः कामुकः कामयानो भवेदर्थी कामयानच गर्भिणीति अनित्यमागमशासनमिति मुमा

र. टी. एतदेवाभिप्रेत्योक्तं वामनेनापि कामयानशब्दः सिद्धोनादिनश्चेति तस्य समवस्थया कामुकावस्थया तुलां साम्यमाययौ प्राप्त कालकृतो विशेषोः
स. १९ वस्याः विशेषः कालिकोवस्थादृत्यमरः ५० व्योमेति राज्ञि क्षयातुरे सति तत्कुलं रघुकुलं पश्चिमकलायां स्थित इंदुर्यस्मिन् तत् कलावशिष्टें
१५४ दु व्योम वा व्योमेव वाशब्द इवार्थे यथाहदंडीदृवत्वदायथा शब्दादृति पंकशेषं धर्मपल्वलमिव वामनार्चिरल्पशिखं दीपभाजनमिवदी
प पात्रमिवाभूत् ५१ गूढमिति गूढं गुप्तमेषु दिवसेषु पार्थिवः पुत्रजन्मने पुत्रोदयार्थं कर्मदृष्ट्यादिकं साधयतीत्येवमदर्शितरुजो निगू
हितरोगाः संतोस्य राज्ञो मंत्रिणः अघशंकिनीर्व्यसनशंकिनीः प्रजाः शश्वदूचुः ५२ सइति सोग्निवर्णोनेकवनितासखः सन्नपि पावनी

राजयक्ष्मपरिहानिराययौ कामयानसमवस्थया तुलां ५० व्योमपश्चिमकलास्थितेंदु वा पंकशेषमिव धर्मपल्वलं
राज्ञि तत्कुलमभूत् क्षयातुरे वामनार्चिरिव दीपभाजनं ५१ गूढमेषु दिवसेषु पार्थिवः कर्म साधयति पुत्रजन्मने
इत्यदर्शितरुजोस्य मंत्रिणः शश्वदूचुरघशंकिनीः प्रजाः ५२ स त्वनेकवनितासखोपि सन् पावनीमनवलोक्य स
ततिं वैद्ययत्नपरिभाविनं गदं न प्रदीप इव वायुमत्यगात ५३ तं गृहोपवन एव संगताः पश्चिमक्रतुविदा पुरोध
सा रोगशांतिमपदिश्य मंत्रिणः संभृते शिखिनि गूढमादधुः ५४ तैः कृतप्रकृतिमुख्यसंग्रहैराशु तस्य सहधर्मचारिणी

पितृऋणमोचनीं संततिमनवलोक्य पुत्रमप्राप्येत्यर्थः वैद्ययत्नपरिभाविनं गदं प्रदीपो वायुमिव नात्यगात्
नातिचक्राम ममारेत्यर्थः ५३ तमिति पश्चिमक्रतुविदा अंत्येष्टिविधिज्ञेन पुरोधसा संगताः संहिताः मंत्रिणः गृहोपवन एव गृहाराम राम
एव आरामः स्यादुपवनमित्यमरः रोगशांतिमपदिश्य शांतिकर्म व्यपदिश्य तमग्निवर्णं संभृते समिद्धे दीप्ते शिखिनि अग्नौ गूढमशंका १५४
शमादधुरग्निसंस्कारं चक्रुरित्यर्थः ५४ तैरिति आशु शीघ्रं कृतः प्रकृतिमुख्यानां पौरजनप्रधानानां संग्रहः संनिपातनं येस्तैर्मंत्रिभिः

र॰टी॰ साधुनिपुणंदृष्टैःशुभगर्भलक्षणापरीक्षितशुभगर्भचिह्नातस्याग्निवर्णस्यसहधर्मचारिणीप्रियामहीधिपश्रियंप्रत्यपद्यतराजलक्ष्मीमाप
स॰१९ ५५ तस्यादृति॰ तस्यास्तथाविधायाः नरेंद्रविपत्त्यायः शोकस्तस्मादुष्णैर्विलोचनजलैः प्रथमाभितप्तस्तस्याः गर्भः कनककुंभानांमुखैर्द्वारै
१९५ रुज्झितेनत्यक्तेनशिशिरेणशीतलेनराज्याभिषेकपयसाभिषेकजलेननिर्वापितः आप्यायितः ५६ तमिति॰ प्रसवोगर्भविमोचनंफलं
चविवक्षितं स्यादुत्पादेफलेपुष्पेप्रसवोगर्भमोचनेइत्यमरः तस्यप्रसवस्यसमयंकालंआकांक्षिणीनांप्रजानांभावायभूतये भावोलीलाक्रियाचे
ष्टाभूत्यभिप्रायजंतुष्विति यादवः क्षितिरंतर्गूढंनभोबीजमुष्टिमिवश्रावणमासेउप्तबीजमुष्टिंयथागर्भंधत्तेतद्वदित्यर्थः मुष्टिशब्दोद्वि

साधुदृष्टशुभगर्भलक्षणाप्रत्यपद्यतनराधिपश्रियं ५५ तस्यास्तथाविधनरेन्द्रविपत्तिशोकादुष्णैर्विलोच-
नजलैः प्रथमाभितप्तः निर्वापितः कनककुंभमुखोज्झितेनवंश्याभिषेकविधिनाशिशिरेणगर्भः ५६ तंभाव-
यप्रसवसमयाकांक्षिणीनांप्रजानामंतर्गूढंक्षितिरिवनभोबीजमुष्टिंदधाना मौलैः सार्द्धंस्थविरसचिवैर्हेमसिं-
हासनस्थाराज्ञीराज्यंविधिवदशिषद्भर्तुरव्याहताज्ञा ५७ ॥छ॥ इतिश्रीरघुवंशेमहाकाव्येकविकालिदास-
कृतौएकोनविंशतिः सर्गः १९ ॥छ॥ ॥ लिङ्गः अक्लीबेमुष्टिमुस्तकादू इतियादवः अन्तर्गूढम् अन्तर्गतंगर्भंदधाना
हेमसिंहासनस्था अव्याहताज्ञाराज्ञीमौलैर्मूलेभवैर्मूलादागतैर्वा आप्तैरित्यर्थः स्थविरसचिवैर्वृद्धामात्यैः सार्द्धंभर्तुः राज्यंविधिवद्वि राम॰
ध्यर्हंयथाशास्त्रमित्यर्थः अर्हार्थेवतिप्रत्ययः अशिषत् शास्तिस्मसर्तिशास्त्य र्तिभ्यश्चेतिच्लेरङादेशः शासइदङ् हलोरितिका १९५
रः मन्दाक्रान्ताछन्दः ५७ ॥छ॥ इतिश्रीमहोपाध्यायकोलाचलमल्लिनाथसूरिविरचितायांरघुवंशटीकायांसंजीविनीसमाख्याया
॥ मेकोनविंशतितमः सर्गः १९ ॥

एवमिति॰ एवमनंगवाहिनः कामप्रेरि[illegible]न्यकार्यविमुखः स पार्थिवः इंद्रियाणां सुखानि सुखकारीणि [illegible]ब्दादीनि निर्विशन्ननुभवन् आत्मनोल
क्षणैः कुटजस्रग्धारणादिचिह्नैर्निवेदितान् अपमृत्युरिदानीं वर्त्तत इति ज्ञापितान् ऋतून् वर्षादीनत्यवाहयत् अगमयत् ४७ तमिति॰ प्रमत्तं व्य
सनासक्तमपि तं नृपं अन्य पार्थिवाः आक्रमितुमभिभवितुं न शेकुर्न शक्ता बभूवुः रतिरागसंभव आमयो व्याधिस्तु क्षयरोग इत्यर्थः दक्षस्य
दक्षप्रजापतेः शापाच्चंद्रमिव क्षिणोत् आकर्षयत् शापोपि रतिरागसंभव इति अत्र दक्षः किला[illegible]याः स्वकन्याउपेक्ष्य रोहिण्यामेव रममा
णं राजानं सोमं शशाप शापश्चा[illegible]पिक्षयरूपेण तं क्षिणोतीत्युपाख्यानं ४८ दृष्टेति॰ भिषजां वैद्यानामनाश्रवो वचस्यतिष्ठितः विधेयो

एवमिंद्रियसुखानि निर्विशन्नन्यकार्य्यविमुख[illegible] स पार्थिवः आत्मल[illegible]क्षणनिवेदितानृतूनत्यवाहयदनंगवाहि
तः ४७ तं प्रमत्तमपि न प्रभावतः शेकुराक्रमितुमन्यपार्थिवाः आमयस्तु रतिरागसंभवो दक्षशापइव चंद्रमक्षिणो
त् ४८ दृष्टदोषमपि तन्न सोत्यजत्संगवस्तु भिषजामनाश्रवः स्वादुभिस्तु विषयैर्हृतस्ततो दुःखमिंद्रियगणो निवा
र्यते ४९ तस्य पांडुवदनाल्पभूषणा सावलंबगमना मृदुस्वना ॥ ॥विनयग्राही वचने स्थित आश्रव इत्यमरः अविधेय इत्य
र्थः स दृष्टदोषमपि रोगजनकादिति शेषः संगस्य वस्तु स्त्रीमद्यादिकं संगजनकं वस्तु नात्यजत् तथाहि इंद्रियगणः स्वादुभिर्विषयैर्हृतस्तु
तस्तेभ्यो विषयेभ्यो दुःखं कृच्छ्रेण [illegible]वार्यते हि यद्विवार्यते इति शेषः दुस्त्यजाः खलु विषया इत्यर्थः ४९ तस्येति॰ तस्य राज्ञः पांडुवद
नात्यल्पभूषणा परिमिताभरणा सावलंबं यष्ट्यादिसावलंबं सहितं गमनं यस्याः सा मृदुस्वना हीनस्वरा राज्ञः सोमस्य यक्ष्मा राजयक्ष्मा क्ष
यरोगस्तेन परिहानिर्[illegible]नः क्षीणावस्थाः कामयानः कामुकः कामयानो भवेद्यथी कामयानश्च गर्भिणीति अनित्यमागमशासनमिति मुमा

श्वगृहं गच्छतीति गूढचारिणं चारदूतिकथितं चलन्ति चरंतीति चाराः गूढचारिणः ज्वलितिकसंतेभ्यो णः इति णप्रत्ययः रलयोरभेदः ——— चाराश्च ता दूतयस्ताभिः।
कथितं निवेदितं तमग्निवर्णमंगनाः पुरोग्रगताः अवरुद्धमार्गाः सत्य इत्यर्थः हे कामुक तमसावृतो गूढः सन् कुतो वंचयिष्यसि इति उपालभ्येति शेषः चकृषुः स्ववा
संनिन्युरित्यर्थः ३३ योषितामिति उडुपतेरिंदोरर्चिषां भासामिव ज्वालाभासो न पुंसश्चिरिस्समरः योषितां स्पर्शनिर्वृतिं स्पर्शसुखमनाप्नुवन् किंच रात्रिषु।
जागरपरो विनिद्रः दिवसेषु शेते स्वपितीति दिवाशयः अधिकरणे शेतेरिति चप्रत्ययः असावग्निवर्णः कुमुदाकरस्योपमासाम्यमारुरोह प्राप ३४ वेणु
नेति दशनैः पीडिताधराः दष्टोष्ठाः नखपदैर्नखक्षतैरंकितोरवश्चिन्हितोरुसंगाः व्रणिताधरोरुत्वाद्दक्षमा इत्यर्थः तथापि वेणुना वीणया चेत्युभयेनाऽध।
रोरुपीडाकारिणेत्यर्थः वेजिताः पीडिताः शिल्पं वेणुवीणावाद्यादिकं कुर्वंतीति शिल्पकार्य्यः गायिकाः कर्मण्यण् इत्यण् टिड्ढाणञ् इत्यादिना ङीप् विजिह्मनयनाः

वंचयिष्यसि कुतस्तमोवृतः कामुकेति चकृषुस्तमंगनाः ३३ योषितामुडुपतेरिवार्चिषां स्पर्शनिर्वृतिमसावनाप्नुवन् आरुरोह कुमुदाक
रोपमां रात्रिजागरपरो दिवाशयः ३४ वेणुना दशनपीडिताधरा वीणया नखपदांकितोरवः शिल्पकार्य्य उभयेन वेजितास्तं विजिह्मनय
ना व्यलोभयन् ३५ अंगसत्त्ववचनाश्रयं मिथः स्त्रीषु नृत्तमुपधाय दर्शयन् सप्रयोगनिपुणैः प्रयोक्तृभिः संजघर्ष सह मित्रसन्निधौ
३६ अंसलंबिकुटजार्जुनस्रजस्तस्य नीपरजसांगरागिणः॥ ९ कुटिलदृष्टयः स्वचेष्टितं जानन्नपि दृष्यानः योऽद्यतीति साभिप्रायं पश्यंतीत्यर्थः तं

व्यलोभयन् तथाविधः स्त्रीकनमपि तस्याकर्षकमेवाभूदिति भावः ३५ अंगेति अंगं हस्तादि सत्त्वमंतःकरणं वचनं गेयं चाश्रयः कारणं यस्य तदंगसत्त्ववच
नाश्रयं आंगिकसात्त्विकवाचिकरूपेण त्रिविधमित्यर्थः यथाह भरतः सामान्याभिनयो नाम ज्ञेयो वागंगसत्त्वज इति नृत्यमभिनयं मिथो रहसि स्त्रीषु नर्तकी
षूपधाय निधाय दर्शयन् समित्रसन्निधौ सहचरसमक्षं प्रयोगे अभिनये निपुणैः कृतिभिः प्रयोक्तृभिरभिनयाचार्यैः अभिनयार्थप्रकाशके नाट्याचार्यैः सह संज।
घर्षं संघर्षितवान् घृषु संघर्षे संघर्षः पराभिभवेच्छा ३६ इतः प्रभृति तस्य कृत्रिमाद्रिषु विरचितविहारप्रकारमाह अंसेति प्रावृषि अंसलंबिन्यः कुटजा।
नामर्जुनानां ककुभानां च स्रजो यस्य तस्य नीपानां कदंबकुसुमानां रजसा अंगरागिणः रागवतः अस्याग्निवर्णस्य प्रमदवर्हिणः प्रोन्मत्तमयूरेषु कृत्रिमाद्रिषु।

र॰टी॰ विहारस्त्वविभ्रमो विलासः अभूत् ———— ३७ विग्रहेति प्रावृषीत्यनुषज्यते सोऽग्निवर्णो विग्रहात्कारणात्कलहाच्छयने पराङ्मुखीरबलाः अनुनेतुं न तत्वरे

स॰१९ नत्वरितवान् किंतु घनशब्देन घनगर्जितेन विक्लवाः शंकिताः अत एव विवृत्तस्स्वयमेवाभिमुखीभूय भुजान्तरं विशन्तीः प्रविशन्तीः आच्छीनद्योर्नुमिति नुमागमविकल्पः

१४७ तास्त्वबला [illegible] आचकांक्ष स्वयंग्रहादेवरतं मुख्यमैच्छदित्यर्थः ३८ कार्त्तिकीष्विति कार्त्तिकस्येमाः कार्त्तिक्यः तस्येदमित्यण्प्रत्ययः तासु यामिनीषु शरद्रात्रिष्वि

र्थः सवितानाः [illegible] रिवस्त्रावृतानि हर्म्याणि भजतीति सवितानहर्म्यभाक् भुजेर्ण्विप्रत्ययः हिमनिवारणार्थं सवितानमुक्तं ललितांगनासखः सोऽग्निवर्णः सुरतक्ल

मापहां मेघमुक्तां चासौ [illegible] विशदां च तां बहुलपदग्रहणात्सविशेषणसमासः चंद्रिकां [illegible] न्वभुंक्त ३९ सैकतमिति हंसा एव मेखला यस्य तत्सैकतं पुलिनं श्रोणिबिंबमि

प्रावृषि प्रमदबर्हिणेष्वभूत्कृत्रिमाद्रिषु विहारविभ्रमः ३७ विग्रहाच्च शयने पराङ्मुखीर्नानुनेतुमबलाः स तत्वरे आचकांक्ष घनशब्द

विक्लवास्ता विवृत्य विशतीर्भुजांतरं ३८ कार्त्तिकीषु सवितानहर्म्यभाग्यामिनीषु ललितांगनासखः अन्वभुंक्त सुरतक्लमापहां मेघमुक्त

विशदां स चंद्रिकां ३९ सैकतं च सरयूं विवृण्वतीं श्रोणिबिंबमिव हंसमेखलं स्वप्रियाविलसितानुकारिणीं सौधजालविवरैर्व्यलोकयत्

४० मर्मरैरगुरुधूपगंधिभिर्व्यक्तहेमरशनैस्तमेकतः जह्रुराग्रथनमोक्षलोलुपं हैमनैर्निवसनैः सुमध्यमाः ४१ अर्पितस्तिमितदीपदृष्ट

यो गर्भवेश्मसु निवातकुक्षिषु तस्य सर्वसुरतांतरक्षमाः साक्षितां शिशिररात्रयो ययुः ४२॥

च करोतीति तत् द्विधां [illegible] पुनर्दीं सौधस्य हर्म्यस्य जालानि गवाक्षास्तान्येव विवराणि अवकाशास्तैर्व्यलोकयत् ४० मर्मरैरिति मर्मरैः संस्कारविशेषाच्छब्दायमानैः

अथ मर्मरः स्वनिते वस्त्र पर्णानामित्यमरः अगुरुधूपगंधिभिर्व्यक्तहेमरशनैर्लौल्याद्ग्रथ्यमाना कनकमेखला गुणो हैमनैर्हेमन्ते भवैः सर्वत्राण् च तलोपश्चेति हे

मंतशब्दादण्प्रत्ययस्तलोपश्च निवसनैरंशुकैः सुमध्यमाः स्त्रियः एकतो नितंबैकदेशे आग्रथनमोक्षयोर्नीवीबंधविस्रंसनयोर्लोलुपं समासक्तं तं जह्रुराचक

र्षुः ४१ अर्पितेति निवाताः वातरहिताः कुक्षयोऽभ्यंतराणि येषां तेषु गर्भवेश्मसु गृहांतर्गृहेषु अर्पितास्तिमिता निवातत्वान्निश्चला दीपा एव दृष्टयो याभिस्ताः अ

नानिमेषदृष्टित्वं च गम्यते सर्वसुरतांतरक्षमास्तापस्वेदापनोदत्वाद्दीर्घकालत्वाच्च सर्वेषां सुरतांतराणां सुरतभेदानां क्षमाः क्रियार्हाः शिशिररात्रयः पत्न्यस्याग्निवर्णस्य सा १४७

दक्षिणेनेति॰ अंगनाः दक्षिणेन पवनेन मलयानिलेन संभृतं जनितं सपल्लवं चूतकुसुमं प्रेक्ष्य अवधूतविग्रहाः त्यक्तवैराः सत्यः दुरुत्सहवियोगं दुःसहविरहं तमन्व
नैषुः तद्विरहमसहमानाः स्वयमेवानुनीतवत्य इत्यर्थः ४३ ताइति॰ ता अंगनाः स्वमंकं स्वकीयमुत्संगमधिरोप्य परिजनेनापविद्धया संप्रेषितया दोलया मुक्तरज्जु सा
न्दोलासूत्रया तथा प्रेंखयन् चालयन् भयच्छलात् तनभयव्याजाद्बाहुभिर्भुजैर्निविडं दृढं कंठबंधनमवाप स्वयंग्रहाश्लेषसुखमन्वभूदित्यर्थः ४४ तमिति
प्रियाः पयोधरेषु स्तनेषु निषिक्तं उक्षितं चंदनं येषु तैः मौक्तिकैः ग्रथितानि प्रोतानि चारुभूषणानि येषु तैर्मुक्ताप्रायाभरणैरित्यर्थः श्रोणिलंबिन्यः मणिमेखला
मरकतादिमणियुक्ताः [illegible] रिणि येषु तादृशैः ग्रीष्मवेषविधिभिः उष्मकालोचितनेपथ्यविधानैः शीतलोपायैरित्यर्थः तमभिवर्णासिषेविरे ४५ यदिति सोग्निवर्णः

दक्षिणेन पवनेन संभृतं प्रेक्ष्य चूतकुसुमं सपल्लवं अन्वनैषुरवकीर्णविग्रहास्तं दुरुत्सहवियोगमंगनाः ४३ ताः स्वमंकमधिरोप्य दो।
लया प्रेंखयन् परिजनापविद्धया मुक्तरज्जु निविडं भयच्छलात् कंठबंधनमवाप बाहुभिः ४४ तं पयोधरनिषिक्तचंदनैर्मौक्तिकग्रथि
तचारुभूषणैः ग्रीष्मवेषविधिभिः सिषेविरे श्रोणिलंबिमणिमेखलैः प्रियाः ४५ यत्स लग्नसहकारमासवं रक्तपाटलसमागमं पपौ
तेन तस्य मधुनिर्गमात् कृशश्चित्तयोनिरभवत् पुनर्नवः ४६ एवमिंद्रियसुखानि निर्विशन्नन्यकार्यविमुखः स पार्थिवः आत्मल।
क्षणनिवेदितानृतूनत्यवाहयदनंगवाहितः ४७ तं प्रमत्तमपि न प्रभावतः शेकुराक्रमितुमन्यपार्थिवाः ॥ ९९ लग्नः सहकारश्चूतप।

ल्लवो यस्मिंस्तं रक्तपाटलस्य रक्तकुसुमस्य समागमो यस्य तं मासवं मधं पपौ इति यत्तेनासवपानेन मधुनिर्गमात् वसंतापगमात् कृशो मंदवीर्यः तस्य चित्तयोनिः का
मः पुनर्नवः प्रवृद्धोभवत् ४६ एवमिति॰ एवमनंगवाहितः कामप्रेरितोन्यकार्यविमुखः स पार्थिवः इंद्रियाणां सुखानि सुखकारीणि शब्दादी।
नि निर्विशन् [illegible] भवन् आत्मनो लक्षणैः कुटजसंध्यारणादिचिन्हैर्निवेदितान् अपमतु रिदानीं वर्तत इति ज्ञापितान् ऋतून् वर्षादीन् अत्यवाहयत् अगमय
त् ४७ तमिति॰ प्रमत्तं व्यसनासक्तमपि तं नृपं प्रभावतः अन्यपार्थिवाः आक्रमितुमभिभवितुं न शेकुर्न शक्ता बभूवुः रतिरागसंभव आमयो व्याधिस्तु क्षयरोग इत्यर्थः
दक्षस्य दक्षप्रजापतेः शापात् चंद्रमिवाक्षिणोत् आकर्षयत् शापोपि रतिरागसंभव इति अत्र दक्षः किलान्याः स्वकन्या उपेक्ष्य रोहिण्यामेव रममाणं राजानं

रघु॰ सोमंश शापशापञ्चाद्यापि क्षयरूपेणतं क्षिणोतीत्युपाख्यायते ४८ दृष्टेति॰ भिषजां वैद्यानाममनाश्रवो वचनासनस्थितः विधेयो विनयग्राही वचनेस्थित आश्रवइत्यमरः

स॰ १९ अविधेयइत्यर्थः सदृष्टदोषमपि रोगजननादितिशेषः तत्संगस्ववस्तु स्त्रीमद्यादिकं संगजनकंवस्तु नात्यजत् न तथाहि इंद्रियगणाः स्वादुभिर्विषयैर्हृतः तस्तुहृतश्चेत्ततस्तेभ्यो

१४८ विषयेभ्यो दुःखेन कृच्छ्रेणानिवार्यते हि यदि वार्येतेतिशेषः दुस्त्यजाः खलु विषयाइत्यर्थः ४८ तस्येति॰ तस्य राज्ञः पांडुवदना अल्पभूषणा परिमिताभरणा सावलंबदा

सादिहस्तावलंबसहितं गमनं यस्याः सा मृदुस्वना हीनस्वरा राज्ञः सोमस्य यक्ष्मा राजयक्ष्मा क्षयरोग स्तेन परिहानिरात्मनः क्षीणावस्था कामयानः कामुकः कामया

नोभवेदर्थौ कामयानाचर्गोभिर्णीति आनित्समागमशासनमितिमुमागमाभावः एतदेवाभिप्रेत्योक्तं वामनेनापि कामयानशब्दः सिद्धोनादि श्चेति॰ तस्य समव

आमयस्तु रतिरागसंभवो दक्षशापइव चंद्रमक्षिणोत् ४८ दृष्टदोषमपि तन्नसोत्यजत्संगवस्तु भिषजामनाश्रवः स्वादुभिस्तु विषयैर्हृतस्ततो दुःखमिंद्रियगणोनिवार्यते ४९ तस्य पांडुवदनाल्पभूषणा सावलंबगमना मृदुस्वना राजयक्ष्मपरिहानिराययौ कामयानसमवस्थया तुलां ५० व्योमपश्चिमकलास्थितेंदुवा पंकशोषमिव घर्मपल्वलं राज्ञि तत्कुलमभूत्क्षयातुरे वामनार्चिरिव दीपभाजनं ५१ गूढमेषु दिवसेषु पार्थिवः कर्म साधयति पुत्रजन्मने इत्यदर्शितरुजोस्य मंत्रिणः शश्वदूचुरघशंकिनीः प्रजाः ५२ सत्वनेकवनितासखोपि सन् पावनीमनवलोक्य संततिं वैद्ययत्नपरिभाविनं गदं न प्रदीपइव वायुमत्यगात् ५३ तं गृहोपवन एव संगताः पश्चिमक्रतुविदा पु ॥ रोघसा ॥

स्यया कामुकावस्थया साम्यमाप ययौ प्राय कालकृतो विशेषोवस्था विशेषः कालिकोवस्थाइत्यमरः ५० व्योमेति॰ राज्ञि क्षयातुरे सति तत्कु

लं रघुकुलं पश्चिमकलायां स्थितइंदुर्यस्मिन् तत्तत् कलावशिष्टेंदु व्योमवा वाशब्दइवार्थे यथाहदंडी इववद्वायथाशब्दाइति पंकशेषं घर्मे पल्वलमिव वामनार्चि

रल्पशिखं दीपभाजनमिव दीपपात्रमिवाभूत् ५१ गूढमिति॰ गूढं गुप्तमेषु दिवसेषु पार्थिवः पुत्रजन्मने पुत्रोदयार्थं कर्मेष्ट्यादिकं साधयतीत्येवमदर्शित

रुजो निगूहितरोगाः संतोस्य राज्ञो मंत्रिणः अघशंकिनीर्व्यसनशंकिनीः प्रजाः शश्वदूचुः ५२ सइति॰ सोग्निवर्णोनेकवनितासखः सन्नपि पावनीं पितृऋणा

मोचनीं संततिमनवलोक्य पुत्रमप्राप्येत्यर्थः वैद्ययत्नपरिभाविनं गदं प्रदीपो वायुमिव नात्यगात् नातिचक्राम ममारेत्यर्थः ५३ तमिति॰ पश्चिमक्रतुविदा अंत्ये

१४८

नन्वेवमन्यविषयकमपि[illegible]मेतेत्यतआह प्रत्यासत्येति एवञ्चयद्विषयकसाधुत्वंशब्दतोबुध्यतेतद्वाचकादेववार्तिकेनसप्तमीतिभावः अतएवत
त्रवार्तिकेप्रकृष्टयोगात्मकप्रयोगे[illegible] ननुयदिसाधुशब्दार्थस्तार्थिकोयोगोराजनिगम्यतइतिभवत्सम्मतन्तदावृत्तिप्रदर्शितम्प्रथमोपस्थितंसाधुर्भृत्योराज्ञ
इतिप्रत्युदाहरणमपिसम्यगेव प्रकृतसूत्रेऽर्चायामित्यस्याभावेसाधुर्निपुणाभ्यामितितृतीययायोगमात्राक्षेपादितितत्यागानौचित्यमेवेत्यतआह अर्चाया
म्प्रतियोगइति [illegible]रम्प्रतिपर्यनुइत्यत्रयदाऽर्चाविवक्षितातदामातृशब्दात्सप्तमीप्राप्तापरन्तुप्रतियोगसत्वान्नभवति एतेनप्रकृतसूत्रेसाधुग्रहणमनर्थ
कम् साधुशब्दप्रयोगेसिद्धिंसाधुप्रयोगइतिवार्तिकेनसप्तम्यादुर्वारत्वादितिकस्यचिदुक्तिः प्रत्युक्ता। प्रकृतसूत्रेपुनःसाधुशब्दोपादानसामर्थ्यात्प्रत्यादि
भियोगेसाधु[illegible]दप्रवृ[illegible]णवार्तिकेनवाप्राप्तासप्तमीनभवतीतिभावः अप्रतेरितिशब्देसमस्तःप्रतिशब्दोलक्षणेत्थम्भूतेतिकर्मप्रवचनीयसंज्ञाघटकप्र
प्रत्यासन्न्याचरा[illegible]साधुत्वंगम्यतेननुशब्देननद्रश्यते अर्चायांप्रतियोगेनिषेधार्थंत्वत्रसाधुग्रहणमितितन्नत्वम् तत्परेइति
त्यादिलाक्षणिकइत्या[illegible]र्तिकहृतोक्तमप्रत्यादिभिरिति नन्वेवंसतिप्रकृतसूत्रएवसाधुशब्दोपादानमस्तुप्रत्यादियोगाभावेप्रकृत «रूढत्वा॥
सूत्रेणैवसाधुशब्दप्रयोगेसप्तम्याःसिद्धौवार्तिकेसाधुग्रहणमनर्थकमितिचेन्न साधुःकृष्णोमातरीत्यत्रतत्त्वकथनेऽर्चायाअभावेपिसप्तमीसिद्ध्यर्थन्तस्यस
त्वात् एवञ्चप्रकृतसूत्रेऽर्चाग्रहणन्निपुणार्थमेवेति ध्वनयन्नाह तत्त्वमिति अतएवसप्तम्यधिकरणेचेतिसूत्रस्यसाध्वसाधुप्रयोगइतिवार्तिकव्याख्यानावस २९०
रेसाधुनिपुणाभ्यांसप्तम्यासिद्धायामनर्चार्थम् असाधुग्रहणन्तेनतत्त्वकथनेसाधुशब्दयोगेसप्तमीभवति अर्चाग्रहणन्तुतत्रनिपुणविशेषणार्थमेवेतिकैय
टः सङ्कुच्यते मूलप्रसितोत्सुकाभ्याम् एतद्व्याख्यानावसरेतत्परेप्रसितासक्तावित्यमरप्रदर्शनंरूढस्यैवप्रसितशब्दस्यग्रहणन्नतुयौगिकस्येतिप्रदर्शनाये
त्याशयेनाह रूढत्वादिति प्रसिद्धत्वादित्यर्थः रूढिर्योगमपहरतीतिन्यायस्यापिप्रसिद्धत्वएवतात्पर्यम् एतदर्थम्
॥ ॥

त्याधारतानियामकत्वात् अतएवशिरसिवेदनापादेमेसुखमितिव्यवहारः एवमेवयथायथमवधातव्यम् अत्रेदमवधेयम् उक्तत्रिविधाधिकरणेषुमुख्यमधिक
रणमभिव्याप्तिकंसर्वावयवावच्छेदेनयत्राधेयस्यसम्बन्धस्तदेव अतएवस्वरितेनाधिकारइतिसूत्रभाष्येआचार्यैः किमधिकरणंन्याय्यम्मन्यतेयत्रकृत्स्नस्या
धारात्माव्याप्तइत्युक्तम् अस्यन्याय्यत्वन्तु [illegible] त्यर्थतावच्छेदकविशिष्टेतज्ज्ञानाद्भवति अन्यदधिकरणङ्गौणम् सप्तमीतुसर्वस्मिन्नप्यधिकरणे सप्तम्यधिक
रणेचैवमत्राधिकरणपदेस्वरितत्वप्रतिज्ञानाद्भवति अतएव [illegible] पाङ्गावः कूपेगर्गकुलमित्यत्रगौणाधारेसप्तम्युदाहृताभाष्ये पञ्चमीविभक्ते यतश्चनिर्द्धारण
मित्यनुवर्त्तते अत्रविभक्तशब्दार्थोभेदः एवञ्चयतोनिर्द्धारण [illegible] दश्चवक्तुः पञ्चमीत्यर्थः यत्रनिर्द्धारणन्तत्रभेदस्यसर्वत्रसत्त्वाद्विभक्तग्रहणसामर्थ्याद्भेदएवे
तिनियमलाभः भेद [illegible] भिन्नधर्मप्रकारकप्रतीति [illegible] विशेष्यत्वमेव एवकारेणाभेदस्यव्यवच्छेदः सचनिर्द्धार्यमाणस्यक्वापिनास्तीतिनियमप्रदर्शनंनैव

नत्विति गवांकृष्णा [illegible] नाक्रान्ततायथेतिभावः तदाह नह्यत्रेति वार्त्तिकादिति साधुर्भृत्योराज्ञइतितुराज्ञोभृत्येनान्वयेसाधु।
र्थेस्माद्भेदो [illegible] यामाह मूलेनतुशब्दाद्वेति तदुदाहरणस्यस्पष्टप्रतिपत्तयेआह गवामिति उक्तस्यविभक्तपदार्थस्यसत्त्वमुदाहरणेप्रदर्शित
मूलेने [illegible] त्यादिना यत्रसामान्यविशेषभावस्तत्रविशेषस्यसामान्यधर्मावच्छिन्नत्वमस्त्येवप्रकृतेतुनिर्द्धार्यमाणेषुमाथुरेषुपाटलिपुत्रकत्वन्नास्तीति
भेदस्यैवसत्त्वात् [illegible] मानमाद्यः अत्रपञ्चम्यर्थोनिर्द्धारणविषयत्वम् पाटलिपुत्रकावधिकनिर्द्धारणविषयामाथुराआढ्यतराइतिबोधः साधुनिपु
णाभ्यामितिसूत्रे [illegible] चायामित्यस्यव्यावर्त्यप्रदर्शनसमयेसाधुशब्दस्यपरित्यज्यनिपुणशब्दएवोक्तस्तद्बीजमाह वार्त्तिकादितीति नन्वेवंसाधुर्भृत्योरा
ज्ञइत्यस्यवृत्तिप्रदर्शितप्रयोगस्यकथमुपपत्तिरतआह साधुर्भृत्यइति॥

असम्भवादिति यद्यत्रतामित्यादि[illegible]ध्याह्रियते तदा वाक्यभेदः स्यान्नत्वेकवाक्यतेति पदाध्याहारेप्येकवाक्यतायाअसम्भवादितिभावः सर्वपक्षे शब्दाध्या
हारार्थाध्याहारोभयपक्षे संसर्गत्वम् [illegible]संसर्गत्वमेव समर्थसूत्रेत्यादि राज्ञः पुरुष इत्यादिवाक्ये तयोरभिसम्बन्धस्य षष्ठीवाचि[illegible] काष्ठंश्चित इत्यत्र क्रियाका
रकयोरभिसम्बन्धस्य हि तीयावा[illegible]काभवतीतिभाष्याक्षरस्वारस्येन सर्वत्र विभक्त्यर्थस्य संसर्गत्वमेव स्वीक्रियत इतिभावः ननु विभक्तिजन्योपस्थितिविषय
स्य पदार्थत्वान्नकार[illegible]व्याप्यत्वमत आह शब्दोपस्थितस्यापीति तथा च पदादनुपस्थितस्य प्रकारत्वन्नेत्येव नियम इति भावः मूलेफलस्यापीत्यस्य
वमतभेदेन व्यवस्थि[illegible]अध्याहारवादे फलस्य कर्मता सम्बन्धेन व्यापारविशेषणत्वमर्थाध्याहारवादे कर्मत्वस्य प्रकारत्वमपि सम्भवति विच्छित्त्यादि

संभवादितिभावः प्रका[illegible]पीति अपिना सर्वपक्षे विभक्त्यर्थस्य संसर्गत्वमिति समर्थसूत्र षष्ठीसूत्र भाष्योक्तः सिद्धान्तः सूचितः
शब्दोपस्थितस्या[illegible]सर्वैरङ्गीकृतमेव बहूद्देः फलस्यापीति अपिनापक्व इत्यादौ व्यापारस्य संग्रहः ॥ ॥ ॥

कर्मिकोप[illegible]शाब्दबोधस्यसम्भवादितिभावः नन्च फलस्य कर्मत्वानङ्गीकारेपि शोभनः करिपदार्थस्य धात्वर्थफलसमानाधिकरणस्य कारकत्वाभा
वात्तत्रै[illegible]लिङ्गिकमेकवचनम्प्रथमाया अस्तु नपुंसकत्वञ्चास्तीतिवाच्यम् [illegible]पुणत्वम्प्यचसिमृदुत्वा राजाद्रविणेन जयतीत्यत्र त्वामोहितीयाया
रत्यस्यैवप्रवृत्तिर्भवति प्रथमान्तत्वेतु सपूर्वायाः प्रथमाया विभा[illegible]स्य भवन्मते प्रवृत्तिः स्यात्तावत्यपि स्यादिति शोभनादिपदाद्द्वितीयैव भवतापिस्वी
कार्येत्याशयवान् सङ्गृह्णाति कर्मप्रत्ययसमभि[illegible]व्याहारे फलव्यापारयोर्विशेष्यविशेषणभावव्यत्यासस्यानुभवसिद्धत्वेन फलनिरूपिताप्रकारताव्यापा
रेतिनस्यचतत्प्रतिकर्तृत्वमन्यत्तु भावनाकर्तृका विच्छित्तिरित्यादिप्रकारेण शाब्दबोधेतु तत्कर्तृत्वविषयेभानव्यवस्थानुक्तरीत्यैव स्वीकार्येतिभावः ॥

ए॰टी॰ स्यादेतत् शोभनम्पचतीत्यादौ कर्मणि फले ऽभेदेनान्वितशोभनार्थवाचकाद्द्वितीया वक्तव्येति शोभनेन यजेतेत्यादौ करणफलान्वयिवाचकात्तृतीयावच्च शोभ
२० नेन पक्व इत्यादौ शोभनादिपदार्थस्य कर्तृव्यापारेऽभेदेनान्वितस्य कर्तृत्वमिति तद्वाचकात्तृतीयाया अपि साधुत्वं स्यात् न चेष्टापत्तिः कर्तृकर्मणोः कृति रि
२४४ सूत्रव्याख्यानावसरे शब्देन्दुशेखरे स्तोकम्पाक इत्यादौ स्तोकपदात् षष्ठीवारणाय धात्वर्थे भेदसम्बन्धेनान्वयि यत्कर्म तद्वाचकात्षष्ठी भवति कर्तृसाहचर्यादित्युक्त
त्वद्दिरोधापत्तेः भवन्मते कर्तुरप्यभेदेनान्वयतः शोभनादिति चेत् सत्यं परे त्वित्यादिनोपदर्शितं यन्मतं फलावच्छिन्नव्यापारे व्यापारावच्छिन्नफले धात्वर्थ
त्यक्तशक्ति इति कर्मवाचकप्रत्ययसमभिव्याहारस्य तत्तदर्थोपस्थितौ ... ग्राहक इति तद्रीत्या पक्व इत्यत्र व्यापारस्य विशेषणतया भासमानस्य पदा
तत्र न ... इति विशेषणत्वात् इत्यमेवकर्मत्वं ... प्रकारेणैवेत्यर्थः व्यवस्थेति सर्वसंमते विशेषः तद्रूपकृतेपी
तिना ... तत्र चापि संसर्गेणैव घटपदे घटघटत्वयोः समवायस्येवउपस्थितिपूर्वकं पृथगाकांक्षाया अदर्शनेनाध्याहारस्यो
क्तिसंभवाभावात् ... अत एव फलस्य कर्मत्वादेव तृतीयेति तत्र तस्य करणत्वेनान्वयादिति भावः॥ ॥
र्थैकदेशतया तत्राभेदेन शोभनस्य ... यासम्भवात् न च शोभनम्पचतीत्यत्र फलावच्छिन्नव्यापारस्योपस्थितिरस्तीति तत्रापि फलस्य पदार्थैकदेशतया तत्र
कथं शोभनादिपदार्थस्य ... तत्रात्मत्यनुपूर्वीमीसुक्त ज्ञापकात् तथान्वयस्वीकारेपि प्रकृते पदार्थैकदेशव्यापारे तथान्वयस्वीकारे मानाभाव २४३
इत्याशयात् ननु ... पदाभ्यामुपस्थितयोस्तयान्वयोऽस्तु नाम पक्व इत्यादौ त्वेकेनैव पदेनोपस्थितयोस्तद्धानयस्यादृष्टत्वयाऽ
ध्याहारस्याऽसम्भवदर्शिकिं ... रूपमेवेत्यनुपपन्नमित्यत आह सर्वसम्मत इति प्रकृतेपीति पश्यमृगो धावतीत्यादावपि भाष्यसम्मतरीत्याह वस्तुत
इति । त्रापि पचतीत्यादिस्थलेपि संसर्गतैवेति कर्मत्वस्येति शेषः पदाध्याहारस्य सम्भवे कदाचिद्विशेषणत्वसम्भावना स्यात्तस्यात्रासम्भव एवेत्याह उप
... कमिति तत्र भावनायाम् तस्य फलस्य॥ ॥

ईर्वाहौ जहाते हौ पिरे द्वत्वमीत्वमात्वं च भवति अजत एवमहि इः प्रायुक्ता जहिहि जहीहि जहाहि राम भार्यामिति दादेरित्येत्वं हेयात् यमिरमिनम्यातामिति टू सकौ अहासी
त् स्कप्रोरिति पूर्वस्यैत्वं अ सवर्णे स्वरे इ नौ पु इ यर्त्ति लङि अडागमो दिस्योरिति दिपू सिपोर्लोपः ऐयः उसितु गुणः ऐयरुः अत्यर्त्तिव्ययतीनामिति थपि नित्य
मिट् आरिथ आशिषि गुणो र्त्तीति गुणः अर्यात् हन्तनदतीट् अरिष्यति सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यं इ तिङः ऋवर्णदृशोरिति गुणः आरत् आरतां आरन् ङ्ति परस्मैपदं भ
ां लुकि बहुवचने तुङ् भृञ् हाङ् माङामिति त्रयाणां ग्रहणं द्वेरित्यंतो अनू जिहते आतो न पीत्यालोपः जहे जहाते ङ[illegible]ने पदं ङुभृञ् धारण पोषणयोः द्विना भ

ईर्वाहौ जहामि हौ परे इकारः ईकारश्च वा जहिहि जहीहि अजहात् अजहिताम् अजहीताम् [illegible] जहुः जहौ दादेरे हेयात् अहासी
त् ऋगतौ असवर्णे स्वरे इ पू इ पर्त्ति इ पृतः इ प्रति इ पृयात् इ पर्त्तु ऐयः ऐपृताम् ऐयरुः आर आर तुः आरुः अत्यर्त्तिव्ययतीनामिती
ट् आरिथ आरत् सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यश्चेति अङ् आरत् इति पम् ओहाङ् गतौ भृञ् लुकि ङुभृञ् हाङ् माङाम् पूर्वस्यात इत् लुकि जि
हीते जिहाते जिहते जहे अहास्त माङ् माने मिमीते ममे अमात्त इत्यात् ङुभृञ् धारणपोषणयोः विभर्त्ति विभृतः विभ्रति विभृयात् विभर्त्तु
अविभः विभराञ्चकार बभर्थ बभृव बभृम बभ्रे बभृद्वे भृषीष्ट अभार्षीत् अभृत ङुदाञ् दाने ददाति दादेः द्विरुक्तानामपि द्वाधामातो लोपो हि
ति दत्तः ददति ददते ददातु दांहो अपि द्वाधामेत्वं पूर्वस्य च लोपो देहि अददात् ददौ ददिथ ददाथ देयात् अदात् अदित अदिषातामः ॥ ५

स्त्रिमकुइति त्रिमकु भृत्रिमं भृञां लुकि इति पूर्वस्ये त्वं विभर्त्ति विभृते २ विभृयात् विभ्रीत विभर्त्तु विभृतां ३ दिस्योरिति दिपू सिपोर्लोपः अविभः उसितु गुणः
अविभरुः अविभत भीह्रीभृहुवामाम्वितिवाम् विभरांचकार विभरांचक्रे आम्प्रत्ययवद्भावरवभ्रेयादादेपेइति रिङ् भ्रियात् उरिति न गुणः भृषीष्ट भर्त्ता हन्तनदतीट् भरिष्य
ते अभरिष्यत् अभरिष्यत धातोर्नामिनइति वृद्धिः अभार्षीत् लोपो ह्रस्वादिति सिलोपः अभृत दादेः ॥

श्री॰ देरित्यनुवृत्तं देरा इत्यस्यापवादो येन नाप्राप्तिन्यायात् दांहो वहुवचनेन दारूपाणां धेट् धाञोश्च ग्रहणं लिढि आतोणवित्यौकारः ददौ आनोनपीत्यालोपः ददे दा।
सि॰चं॰ देरित्येत्वं देयात् दादेः पेद्गति सेर्लुक् अदात् आतितुअपिद्दाधास्यामितीत्वं स्योलोपोत्र स्वादिति सिलोपः अदित ॥ डुधाञ् धारणपोषणयोः दानेपीत्येके पूर्व।
उ॰ स्य ङितिकृ से धः धाञ् धातोरेवेत्यर्थः कृ से किम् दधति दधाति दादेरित्यालोपे तथोर्धइति धत्त्वंन दधातेर्नैत्युक्तत्वात् धत्तः धत्ते दादेरित्यालोपः दध्यात् द
३३ धीत दध्यातु धत्तां अदधात् अधत्त दधौ दधे धेयात् धासीष्ट धाता धास्यति धास्यते अधास्यत् अधास्यत दादेः पेद्गति सिलोपे अधात् अपिद्दाधास्यामितीत्वं
अधित निजांगुणः वहुवचनमाद्यर्थं वहुवचनेन त्रयाणां ग्रहणं णिजिर् शौ चपोषणयोः विजिर् पृथक्भावे विष्लृव्याप्तौ एषां पूर्वस्य गुणो लुकि द्वेः स्वरेपि नो
डुधाञ् धारणपोषणयोः दधाति पूर्वस्य ङितिझसे धः धाञ् पूर्वस्य दकारस्य धो भवति ङितिझसे परे धत्तः दधति धत्ते धेहि अधा ८१
त् धेयात् अधित अधिषातामृणिजिर् शौ च पोषणयोः निजांगुणः णिजि विजि विषां पूर्वस्य गुणो लुकि नेनेक्ति नेनिक्तः नेनिजति नेनेक्षि
नेनिक्ते नेनिज्यात् नेनेक्तु नेनिग्धि द्वेः स्वरेपि नोपधायागुणः द्विरुक्तस्य धातोरपि विषये स्वरे परे उपधाया गुणो न नेनिजानि अनेनेक् अनेने।
ग् निनिजिथ निनेज निनिजे निक्षीष्ट अनिजत् अनैक्षीत् अनैक्त्ताम् अनिक्त विजिर् पृथक्भावे वेवेक्ति वितेष्टि जः अविक्षीष्ट अविजत् अवैक्षी।
पधायागुणः द्विरुक्त स्य धातोरुपधाया गुणो न चतुर्षु स्वरे द्विरुक्तस्य किं देषाणि स्वरे किं वेवेष्टि चतुर्षु किम् निनेज मे ... नि क्तेनेनि ((तु अविक्त॥
ज्यात् नेनिजीत २ नेक्तु नेनिक्तां द्विस्योरिति दिपू सिपोर्लोपः अनेनेक् अनउसि अनेनिजुः अनेनिक्त ४ निनेज निनिजे ध्रु निज्यात् सिस्योरिति न गुणः नि रामः
क्षीष्ट नेक्ता २ नेक्ष्यति नेक्ष्यते अनेक्ष्यत् अनेक्ष्यत इरितो वेति वाङः अनिजत् अनिटो नामिवत इति वृद्धिः अनैक्षीत् आतितुक्सादिति सिलोपः अनिक्त अ ३३
नि क्षातां विजिर् पृथक्भावे विविजिथ अविजे रिडादि प्रत्यय इति ङित्वं न ओविजी भयचलनयोरित्यस्यैवतत्र ग्रहणात् णिजि विजी रुधादावपि॥ ७॥